

EE 247

Drs Rob. Antonissen

HANDLEIDING *in het* AFRIKAANS

*EE
247.*

A
439.365
ANT

Wiek Op

Brugge

Handleiding in het AFRIKAANS

EEN PRAKTISCH OVERZICHT

door

Drs. Rob. Antonissen

EEN WOORD VOORAF

Er is een tijd geweest dat het Afrikaansch minachtend betiteld werd met den naam van « kombuistaal » of van « kitchen-Dutch ». Sedert enkele decennia behoort deze opvatting tot het verleden. Het Afrikaansch heeft zich in korten tijd ontwikkeld tot een zelfstandige kultuurtaal in de rij der Germaansche talen. Het Afrikaansch is geen Nederlandsch meer. Evenals het Nederlandsch zich door politieke omstandigheden geleidelijk meer en meer gedifferentieerd heeft van de andere kontinentaal-Duitsche dialecten en tenslotte als zelfstandige taal naast het Hoogduitsch is komen te staan, zoo ook is het Dietsch na de 17de eeuw uiteengevallen in twee takken, die wij het best kunnen noemen : Nederlandsch en Afrikaansch. Het Afrikaansch als « erkende » taal is niet oud. Pas in 1873 verscheen de eerste, eenigszins waardevolle, doorlopende tekst in het Afrikaansch (C. P. Hoogenhout's « Geskiedenis van Josef »), pas in 1924 werd het als gelijkwaardige landstaal naast het Engelsch erkend. Maar reeds veel vroeger had het zich van het Nederlandsch gedifferentieerd in den mond van hen die het spraken. Bijna algemeen wordt aangenomen dat het Kaaphollandsch reeds een zeer eigen vorm had aangenomen even na 1700, dus zoowat een halve eeuw nadat Jan van Riebeeck in Zuid-Afrika voet aan wal zette. Om streeks het midden der 18de eeuw komen geregeld specifiek-Afrikaansche woorden in de reisjoernalen voor. De joernaal-schrijver H. D. Campagne (1763-1828) verontschuldigt zich in zijn «Memorie» voor de «fouten», die volgens Dr. Elizabeth Conradie, allemaal «in die Afrikaanse rigting» wijzen. Het eerste sterk Afrikaansch getinte stuk is een « Lied ter Eere van de Swellendamsche en Diverse andere helden bij de bloedige Actie aan Muisenburg in dato 7 Aug. 1795 », een schimplied op den zwakken tegenstand der Swellendammers tegen den Engelschen invaller.

In de 19de eeuw hooren wij meermaals klachten over den « achteruitgang » van de Nederlandsche taal. In J. Suasso de Lima's « Geschiedenis van de Kaap de Goede Hoop » (even na 1823) lezen wij : « ...als wordende hier over 't algemeen de Nederduitsche taal zeer slecht gesproken dat meestendeels toe te schrijven is aan de slaven, aan welke de Kaapsche jeugd zoo zeer is toevertrouwd ». (1) De taal der Voortrekkers in Natal wordt omstreeks 1850 door de Engelschen uitgescholden voor « hotnostaal », d. i. letterlijk een Hottentotsche taal. Zeker is het dat deze boeren zeer gebrekkig

(1) gecit. door Dr. El. Conradie, *Hollandse Skrywers uit Suid-Afrika I*, — p. 234.

Nederlandsch spraken en schreven, maar tevens dat deze « hotnos-taal » niets anders dan zuiver Afrikaansch was. In de schrijftaal komen Afrikaansche woorden en uitdrukkingen over 't algemeen nog slechts al curiosa voor. Wij moeten wachten tot na 1870 om een bewust streven tot verheffing van het Afrikaansch tot schrijftaal te zien ontwaken.

Intusschen had Engeland in 1806 definitief bezit genomen van de Kaapkolonie. De knevelarijen, die hieruit volgden, leidden tot den « Grooten Trek ». Op taalgebied werd de Boerenbevolking het meest geërgerd door de besluiten van Charles Somerset : in 1822 werd het Engelsch tot eenige officieele taal ; tot 1 Januari 1828 mocht het Nederlandsch nog gebruikt worden in de gerechtshoven, daarna niet meer. Zoo ging de verengelsching haar gang, zonder dat een doelmatige dam tegen haar kon opgeworpen worden. Maar toen de nood het hoogst was, was de redding nabij. In 1875 wordt het G(enootskap van) R(egte) A(frikaners) opgericht. Doel is het volk, dat nog niet, zooals vele intellektueelen, verengelscht is, op elk gebied te verheffen en wakker te schudden. Een der eerste daden is de uitgave van spraakkunst waarvan de leuze luidt : «Skryf soos jy praat». Hoewel deze menschen absoluut geen vijandige houding tegenover het Nederlandsch aannemen, stuiten ze toch al dadelijk op een verbeterden tegenkanting, meer nog van Hollandsche dan van Engelsche zijde. En toch was hun standpunt het eenig juiste ! Immers, het algemeen beschaaft Nederlandsch was als gesproken volkstaal dood en kon dan ook door enkele meer ontwikkelden niet meer gehandhaafd worden tegenover het steeds krachtiger opdringende Engelsch. Alleen de verheffing van de levende, door zeven achtsten der geheele bevolking gesproken taal tot kultuurtaal kon de redding brengen.

Door de eenvoudige menschen steeds voor te houden dat het hun vreemd geworden Nederlandsch hun moedertaal was, werd een ernstige psychologische fout begaan : als ze dan toch een vreemde taal tot de hunne moesten maken, dan maar liefst het Engelsch dat in Zuid-Afrika toch de toekomst voor zich scheen te hebben. Daarom bracht het streven van het G.R.A. de redding.

Reeds vóór den vrijheidsoorlog van 1899-1902 was deze zgn. Eerste Taalbeweging echter doodgeloopen. Na den oorlog moest er schijnbaar weer van voren af aan begonnen worden. Maar het nieuwe zaad viel in een vruchtbaar gemaakte aarde : de Tweede Taalbeweging vond overal dadelijk den grootsten bijval. Achtereenvolgens kwamen tot stand : het Afrikaanse Taalgenootskap te Pretoria (1905), de Afrikaanse Taalvereniging te Kaapstad (1906), de Zuidafrikaansche Akademie voor Taal, Letteren en Kunst (1909),

die Afrikaansch en Nederlandsch als gelijkberechtigde talen beschouwde en aan het eerste geleidelijk een meer algemeen beschaafd en regelmatig karakter heeft gegeven.

Op officieel terrein leverde de strijd voor het Afrikaansch groter moeilijkheden op. Door de artikels van Lord Selborne betreffende het onderwijs (Nov. 1905) werd o.a. bepaald : « Onderwijzers kunnen of Engels of Hollands als medium van instructie gebruiken, met dien verstande, dat 't Engels medium moet worden, zodra de leerlingen 't onderwijs in die taal kunnen volgen. Kennis van 't Engels, als bepaald in de standaarden, zal eis zijn bij bevordering naar een hogere klas » (2). Stelselmatige verengelsing dus. In 1910, bij de oprichting van de Unie van Zuid-Afrika, werd naast het Engelsch niet het Afrikaansch, maar het Nederlandsch als officieele taal erkend. Geleidelijk echter, vooral na 1917, begon de volkstaal door te dringen in alle graden van het onderwijs. In 1924 werd een beteekenisvolle stap gedaan door de Kerk : de Kaapsche Synode erkende het Afrikaansch als officieele kerkelijke taal. Hetzelfde jaar zag het Afrikaansch op gelijken voet geplaatst worden met het Engelsch voor alle aangelegenheden, ook wat betreft het hooger onderwijs. Toen daarenboven sedertdien overwegend Afrikaansch-sprekende regeeringen elkaar onafgebroken gingen opvolgen, mocht men, einde 1925, bij de stichting der F(ederasie van) A(frikaanse) K(ultuurvereniginge), wel zeggen dat de taalstrijd feitelijk ten einde was. In minder dan een kwart-eeuw, had de jonge boerentaal het pleit gewonnen tegenover den machtigsten tegenstrever dien zij kon ontmoeten.

*

Over het Afrikaansch en zijn ontwikkeling tot wat het nu is, bestaan verschillende theorieën. Voor een bondige en klare uiteenzetting hiervan verwijzen wij naar de bijdrage van Prof. Dr. G. Besselaar over den « Invloed van het Nederlands op de vorming van het Afrikaans » in het « Nederland - Zuid-Afrika - Gedenkboek » (1931). Hoe deze theorieën ook van elkaar mogen afwijken, toch zijn zij het alle hierover eens : het Afrikaansch is een ^{Nederlandsche} ~~Nederlandsche~~ taal ; het heeft zich ontwikkeld uit het 17de-eeuwsche ^{Nederlandsche} ~~Nederlandsche~~, of liever uit verschillende 17de-eeuwsche ^{Nederlandsche} ~~Nederlandsche~~ dialecten, die zich hebben aangepast aan Zuidafrikaansche ^{bestanden} ~~bestanden~~ en omgevormd werden in den mond van anderstaligen. Het Afri-

(2) gecit. door W. Klooster in het Afrika-nummer van « Neerlandia », Sept. 1913, p. 223.

kaansch onderscheidt zich van het Nederlandsch vooral door klankwijzigingen en door een ver doorgevoerde deflekctie, minder door verschillen in woordenschat en beteekenis.

De voornaamste oorzaken der ontwikkeling van het Afrikaansche Dietsch tot een zelfstandige taal kunnen als volgt worden samengevat. Remmende, uiteraard konservatieve factoren, zooals de school en een algemeen geldende schrijftaal, waren in de ver van het moederland verwijderde nederzetting onder de meestal zeer eenvoudige eerste kolonisten en hun afstammelingen niet aanwezig. Bij hen zelf kunnen wij dus al geen vlekkelooze handhaving van het Nederlandsch verwachten, noch minder natuurlijk bij de vreemdelingen, vooral Franschen en Duitschers, en de inboorlingen, die een Nederlandsch volgens de wetten van hun eigen artikulatiebasis gaan spreken. Vooral de inboorlingen-meiden hebben in dit opzicht een gewichtige rol gespeeld. Zij toch werden doorgaans belast met de verzorging van de blanke kinderen, die uit hun mond niet de normaal evolueerende moedertaal, maar een zeer « scheef » Nederlandsch leerden. Natuurlijk werd dit weer eenigszins vergoed wanneer de kinderen opgroeiden en nauwer in betrekking kwamen met ouderen van hun stam. Maar de invloed van dit « scheeve » Nederlandsch zou zich blijvend, en geleidelijk nog sterker, doen gevoelen; ten bewijze de bovenaangehaalde passage uit J. Suasso de Lima's « Geschiedenis ». Zoo is het trouwens te verklaren dat, zooals boven gezegd werd, de belangrijkste vervorming van het Nederlandsch reeds een halve eeuw na Jan van Riebeeck's aankomst haar beslag had gekregen.

*

Met dit boekje bedoelen wij iets bij te dragen tot de verspreiding der kennis van het Afrikaansch. We stelden ons hierbij UITSLUITEND OP PRAKTISCH STANDPUNT. Zoo weinig mogelijk hielden wij ons bezig met theoretische beschouwingen over klank¹ en vormwijzigingen, en waar wij in de eerste plaats Nederl²andsch-sprekende lezers wenschten te bereiken, konden wij ons gerust onthouden van een systematische uiteenzetting der H³ELE Afrikaansche spraakkunst. Waar het Afrikaansch geheel met het Nederlandsch overeenstemt, was het overbodig daarop te wijzen. Ook maken wij geen aanspraak op absolute volledigheid wat de afwijkingen betreft. In de als laatste hoofdstuk fungeerende woordenlijst namen wij enkel die woorden en uitdrukkingen op, die in het Nederlandsch onbekend zijn of die, tengevolge van klankwetten e. dgl., een voor Neder-

landsch-sprekenden moeilijk te herkennen vorm hebben aangenomen. Ons doel zullen wij reeds bereikt hebben, wanneer dit boekje den lezer van Afrikaansche teksten een praktisch middel aan de hand moge doen om de door de lektuur opgeleverde moeilijkheden te overwinnen.

Als dokumentatie en voor voortgezette studie komen o. m. de volgende werken in aanmerking :

Afrikaanse Woordelys en Spelreëls, uitgeg. door de Zuidafrik. Akademie, 4de uitgave, Kaapstad - 1931.

D. B. Bosman, *Afrikaans en Maleis-Portugees*, Groningsche dissertatie, 1916.

D. B. Bosman, *Oor die ontstaan van Afrikaans*, A'dam, 1928.

M. C. Botha en J. F. Burger, *Afrikaanse Grammatika*, 6de uitgave, Kaapstad, 1931.

A. C. Bouman, *Onderzoekingen over Afrikaanse Syntaxis*, Stellenbosch, 1926.

D. Brand, *Beknopte Afrikaanse Grammatika en Tegniese Terme*, Kaapstad, Johannesburg, 1936.

M. R. Breyne, *Afrikaans - Eine Einführung in Laut-, Formen- und Satzlehre mit Literaturproben*, Leipzig, 1936.

El. Conradie, *Hollandse Skrywers uit Suid-Afrika - 'n Kultuur-historiese studie. I (1652-1875)*, Pretoria, Kaapstad, 1934.

D. F. Malherbe, *Afrikaanse Taalboek*, Bloemfontein, 1921.

H. Meyer, *Die Sprache der Buren*, Göttingen, 1901.

G. Nienaber, *Oor die Afrikaanse Taal*, A'dam, 1934.

J. J. le Roux, *Handleiding in het Afrikaans voor Nederlanders*, A'dam, 1921.

J. J. le Roux, *Oor die Afrikaanse Sintaxis*, A'dam, 1923.

T. H. le Roux en P. de Villiers Pienaar, *Afrikaanse Fonetiek*, Kaapstad, 1927.

De Villiers, Kritzingen en Pienaar, *Spreekwoordeboek*, Pretoria, 1922.

Klankleer en Uitspraak

Hier volgt een kort overzicht van de voornaamste klankwijzigingen Ndl./Afrik. Op systematische volledigheid maken wij geen aanspraak; daarvoor moge een afzonderlijk geschrift in aanmerking komen.

1. § 1. DE KLINKERS — DIE KLINKERS.

1. Het Afrikaans kent vier lange open klinkers : *ê, î, ô, û*, welke voorkomen vóór *-r* en *-l* en daar waar een intervokalische *gg* wegvalt, b.v. : *pêrel, perd. geld, môre, wie, rûe, brûe* (ook *wigge, rugge, brugge*) ; ook in *hê*.
2. Een korte open *e*-klank komt voor in de uitroepen *mê, dê, hê*.
3. Vóór *-ns* worden *a, e, i, o, u*, genasaleerd, terwijl de *n* in de uitspraak wegvalt.
4. Ndl. onbetoonde *e* valt bijna regelmatig weg aan het einde van een woord, vooral bij de werkwoorden zoodat de infinitief gelijk wordt aan den stam. Dit geschiedt nadat overal de *-n* in den uitgang *-en* is weggefallen. Waar de eind *-d, -g, -v*, van den stam wegvallen, blijft de *-e* dikwijls behouden. B.v. *hoor, vark, oop; goue, klae* (naast *kla*).
5. Ndl. onbetoonde *e* valt ook weg vóór *-lik* en *nis* : *maklik, groetnis*.
6. In *senuwee, skaduwee* en *weduwee* is zij tot *-ee* geworden.
7. Ndl. woorden die eindigen met *-ren* of *-rn* gaan in 't Afrik. uit op *-ring* : *doring, koring, toring*. Ook *kussen/kussing, hersenen/harsings*.
8. Op de onregelmatige afwisseling tusschen *e* en *i*, *i* en *u*, *o* en *u*, *ee* en *ei*, *ee* en *eu*, *uu* en *ou*, die ook in het Ndl. voorkomt, en op die tusschen *u* en *eu*, *eu* en *ui*, (b.v. *hunning — heuning, sleutel — sluitel*) kunnen wij hier niet nader ingaan.
9. Ndl. lange *o* wordt tot *eu* in : *deur, geut, heunin, meul(e), neut, seun, steur* (naast *stoor*).
10. Ndl. lange *o* wordt korte *o* in : *botter, skottel, kom, lof, ok* (naast *ook*).
11. Ndl. *ij* wordt *ie* in : *korswil, miet, stiebeuel*.

2. § 2. DE MEDEKLINKERS — DIE MEDEKLINKERS.

1. Zooals in het Ndl. stellen *b* en *d* op het eind van een woord

de klanken *p* en *t* voor. In het meervoud hoort men dan weer *b* en *d*. In enkele woorden echter is de uitspraak, en tevens de schrijfwijze, *p* en *t* in meervoud en enkelvoud binnengedrongen, b.v. : *krap-krappe*, *ent-ente*, *rant-rante*.

2. Ndl. eind *-d* valt weg na *g* : *vreug* ; ook soms na *r* en *l* : *vermoor*, *verbeel*, en tusschen *n* en *s* : *voorwensel*.

3. Tusschen een langen beklemtoonden klinker of tweeklank en een onbetoonde *e*, valt *d* weg of gaat zij over in *i* ; daarna verdwijnt ook dikwijls de *e*, vooral bij de werkwoorden : *ouer*, *goue*, *skeie-skei*, *blaaie*, *rooi*.

4. Tusschen een langen beklemtoonden klinker of tweeklank en een onbetoonde *e* valt *g* gewoonlijk weg ; ook hier verdwijnt daarna dikwijls de *e* : *klae* — *kla*, *wae* — *wa*, *weëns*.

5. In de uitspraak, niet in de spelling, wordt *d* geëssimileerd aan een onmiddellijk voorafgaande *l*, *n*, *r*, : *kelder*, *kinders*, *perde*.

6. De door flexie ontstane *gg* valt gewoonlijk weg tusschen korte klinkers ; de voorafgaande korte klinker wordt gerekt : *wigge* — *wie*, *brugge* — *brûe*, *lê*, *sê*.

7. *g* wordt meestal als een stemlooze frikatief uitgesproken. Tusschen korte beklemtoonde *e*, *i*, *o*, *u* + *r* of *l* en een onbetoonde *e* wordt zij als een stemhebbende okklusief uitgesproken. Daarna kan zij met de *r* of *b* geëssimileerd worden, terwijl de korte *e*, *i*, *o* of *u* gerekt wordt : *berge* — *berre* — *bêre*, *sôre*, *môre*.

8. De als *ž* uitgesproken Ndl. *g* en de als *š* uitgesproken Ndl. *ch* woorden in het Afr. meestal tot *s* : *loseer*, *masien* (naast *masjien*).

9. De door flexie ontstane Ndl. *ff* wordt Afr., gesproken en geschreven, *ww* : *grof* — *growwer*.

10. Ndl. *sche* wordt Afr. *sk* in den *anlaut* en in het suffix — *skap* ; en *s* in den *auslaut*.

11. Ndl. eind *-t* valt weg na *k*, *f*, *s*, *g* en *p* : *naak*, *drijf*, *gees*, *ag*, *amp*.

12. Ndl. *t* wordt meermaals geëssimileerd aan een volgende *s* : *laaste*, *plaas*, *messelaar*, *mus*.

13. Ndl. *v* wordt aan het begin van een lettergreep *f* uitgesproken, maar *v* geschreven. Tusschen een klinker, *l* of *r* en onbetoonde *e*, wordt zij tot *w* : *grawe*, *halwe*, *bederwe*. Intervokalisch valt zij ook dikwijls weg, waarna de beide klinkers kunnen versmelten : *aand*, *oor*, *bo*.

14. Ndl. *z* wordt in 't Afr. overal *s* : *silver*, *duisend*.

Spelling

3. Voor Nederlandsch-sprekenden mogen de volgende *twee grondbeginselen* gelden :

1. De spelling staat zoo dicht mogelijk bij de uitspraak. Hier houden men dus rekening met de uitspraak-verschillen tusschen het Ndl. en het Afr. (zie hoofdstuk I).
2. Zooveel mogelijk worden de beginselen der Spelling-Kollegewijz toegepast.

*

4. ENKELE BIJZONDERHEDEN :

1. Behalve de gewone teekens, die voor de lange en korte *e-*, *i-*, *o-*, *u-* klanken gebruikt worden, kent het Afr. nog *ê*, *î*, *ô*, *û*, en *è*. Voor de uitspraak : zie Hoofdstuk I.
De lange open *e-*, *i-*, *o-*, *u-* klanken worden in open lettergrepen voorgesteld door *ê*, *î*, *ô*, *û*, in gesloten lettergrepen door *e*, *i*, *o*, *u*.
2. Ndl. *ij* wordt overal door *y* vervangen.
3. Ndl. *ou* en *au* vallen samen in *ou*, behalve in enkele vreemde woorden en eigennamen, die *au* bewaren.
4. De eind *-w* valt weg waar zij niet wordt uitgesproken, b.v. : *ru*, *eeu* (maar : *ewig*).
5. Hiaat tusschen twee opeenvolgende klinkers :
a) zoo deze klinkers *ae*, *eie* of *ye* zijn, wordt geen deelteeken (") gebruikt.
b) zoo deze klinkers *oë*, *eë* of *eï* zijn, wordt het deelteeken wel gebruikt.
c) let op : woorden die uitgaan op *-ee* laten, vóór een *e* of *i* van buiging of achtervoegsel, één *e* vallen, dus : *see* — *seë*, *wee* — *weig*.
6. Ndl. *ch*, wordt steeds door *g* vervangen, behalve in *sch* dat tot *sk* wordt in *anlaut* en in *-skap*, en tot *-s* in *auslaut*.
7. De uitgangs *-n* valt weg, behalve in : *baken*, *deken*, *diaken*, *kuiken*, *laken*, *leuen*, *reën* (naast *reen*), *teiken*, *teken*, *wapen*.
8. Vreemde woorden worden zooveel mogelijk « verafrikaanst » : *ae* wordt *e*, b.v. : *estetiek* ; *-air* wordt *-êr*, b.v. : *populêr* ;

-age wordt -asie, b.v. : koerasie ;
 au wordt meestal ou, b.v. : outhout, Pous ;
 c wordt k, s, of tj, of blijft, b.v. : konjak, sentrum, tjello, kritici ;
 ch wordt g, k, s, sj, of tj, b.v. : gaos, kolera, Sinees, sjokolade, tjek ;
 ck wordt k, b.v. : krieket ;
 é wordt meestal ee, b.v. : koepee ;
 eau wordt o, b.v. : buro ;
 gn wordt nj b.v. : konjak ;
 ll wordt lj, b.v. : medalje ;
 ou wordt oe, b.v. : koerant ;
 ph wordt f, b.v. : filosofie ;
 qu wordt k of kw, b.v. : trankiel, konsekwent ;
 rh wordt r, b.v. : retories ;
 th wordt t, b.v. : teater ;
 -tie wordt -sie, b.v. : nasie, aksie ;
 v wordt w vóór onbeklemtoonde syllaben, b.v. : uniwersiteit ;
 x wordt ks, b.v. : aksioma ;
 y met de waarde van ie wordt ie in hoofdbeklemtoonde lettergrepen, i in zwakbeklemtoonde lettergrepen ; met andere waarde wordt zij i, b.v. : leries, lirie, Egipte ;
 z wordt s, b.v. : sodiak.

Opm. In sporadisch voorkomende woorden en eigennamen wordt dikwijls de oorspronkelijke spelling behouden.

9. In samenstellingen schrijft men maar één s, wanneer er maar ééne wordt gehoord, behalve als de stam van het eerste lid der samenstelling met s eindigt ; dus : meisieskool, toetssteen.

Vormleer

5. I. — HET LIDWOORD. — DIE LIDWOORD.

Het bepalende lidwoord is *die*, het niet-bepalende lidwoord is *'n* (ouder : *een*), voor alle naamvallen en geslachten en voor beide getallen.

Opm. 1. In overgeleverde vaststaande uitdrukkingen komen andere lidwoordvormen voor : *de, des, der, den, 't*, meestal na of in samenstelling met voorzetsels (ter, ten...)

Opm. 2. Tusschen *aan* en den infinitief kan *'t* of *die* staan, b.v. : *hij is aan 't lees* of *aan die lees* (zelfs : *aan lees*).

Opm. 3. Het niet-bepalende lidwoord komt voor in de vormen *een* en *eene*, zoo het zelfstandig gebruikt wordt of in de betekenis van *een zekere*. Engelsch klinkt : *die eerste een* of *ene* (the first one).

* * *

II. — HET ZELFSTANDIGE NAAMWOORD. — DIE SELFSTANDIGE NAAMWOORD.

6. § 1. GESLACHT.

Het onderscheid tusschen de taalkundige geslachten is weggevalen. Het Afrikaansch kent, evenals het Engelsch, alleen nog het natuurlijk geslacht.

Aan gemeenslachtige substantieven worden soms woorden met een natuurlijk geslacht toegevoegd, zooals *man(s)*, *vrou*, *jongetjie*, *meisie*, om het natuurlijk geslachtsverschil te doen uitkomen. Vooral bij diernamen komt dit veelvuldig voor, door samenstelling met *mannetjie* of *wijfie*, b.v. : *mannetjievolverstruis* — *wijfievolverstruis*, *volstruismannetjie* — *volstruiswijfie*.

7. § 2. NAAMVAL.

In het Afrikaansch bestaan geen naamvalsuitgangen meer. De funktie der substantieven moet blijken uit het zinsverband of wordt door middel van voorzetsels aangeduid.

Opm. 1. Zooals bij het lidwoord, komen ook hier nog oude naamvalsvormen voor in vaststaande uitdrukkingen.

Opm. 2. De bezitsverhouding wordt, zooals in vele Nederland-

sche dialekten, dikwijls uitgedrukt door *sy* (*se*) te plaatsen onmiddellijk na het bezittend voorwerp, na een vrouwelijk ook *haar*, na een meervoud ook *hul(le)*, b.v. *die boer sy (se) jas*.

Dit *se* wordt dikwijls verward met den adjektief-uitgang *-se* (*-sche*). Hierdoor ontwikkelt *se* zich stilaan tot een nieuwen genetiefuitgang.

8. § 3. GETAL.

Hoofdregel : Woorden met hoofdbeklemtoonde laatste syllabe vormen hun meervoud op *-e*, woorden met onbeklemtoonde eindlettergreep nemen *-s*; verder krijgen sommige woorden *-ers*, *-ere*, *-(e)ns*.

A. — Meervoud op *-e*.

1. Substantieven met hoofdklemtoon op de laatste lettergreep en éénlettergrepige substantieven.

Opm. 1. Als de korte klinker der eindlettergreep kort moet blijven, wordt de slotmedeklinker verdubbeld.

Opm. 2. Soms worden *a*, *e*, *i*, *o*, gerekt tot lange *a*, *e*, *o*. Enkele substantieven, wier stamklinker in het Ndl. gerekt wordt, behouden in het Afr. den korten klinker, met verdubbeling van den slotkonsonant. Ook komen dubbele meervoudsvormen voor. B.v. : *gebod* — *gebode*, *vat* — *vate*, *stad* — *stede*; *dak* — *dakke*, *hol* — *holle*, *slot* — *slotte*; *lid* — *litte* naast *lede*; *skip* — *skippe* naast *skepe*; *smid* — *smisse* naast *smede*, *smids*. Zie verder onder H. 7 : *bad*.

2. Substantieven op *f*, *g*, *p*, *s*, die in het Ndl. uitgaan op *-gd*, *-ft*, *-cht*, *-pt*, *-bt*, *-st*, nemen de *-d* of *-t* in het Afr. weer op vóór de meervouds- *e*, b.v. : *deug* — *deugde*, *amp* — *ampte*, *gas* — *gaste*, *nag* — *nagte*, *skrif* — *skrifte*, etc.

Opm. 1. Door analogie met zulke substantieven ontstonden meervoudsvormen met *-t*, bij substantieven die dezen medeklinker oorspronkelijk in het enkelvoud niet hadden; meestal komen hier dubbele meervoudsvormen voor, b.v. : *bos* — *boste* naast *bosse*, *graf* — *grafte* naast *grawe*, *klas* — *klaste* naast *klasse*.

Opm. 2. *hemp* (= Ndl. hemd) heeft als meervoud *hemde*.

3. Substantieven op *-s*, die niet onder 2. vallen.

4. De suffixen *-heid*; *-ling*; *-skap*; *-man*; worden resp. *-hede*; *-linge*; *-skappe*; *-mans*, *-manne*, *-lui*, *-liede* of *-mense*.

Opm. *ouderling* en *sendeling* krijgen *-e* of *-s*.

B. — Meervoud op *-s*.

1. Substantieven met onbeklemtoonde laatste lettergreep. Deze eindlettergrepen zijn vooral *-el*, *-em*, *-en*, *-er*, *-e*, en de meestal

uit Ndl. *-en* ontstane uitgang *-ing* (b.v. *toring* uit *toren*, *kussing* uit *kussen*).

Opm. *Christen* en *engel* krijgen *-e*.

2. De eenlettergrepige substantieven op *-lm*, *-rm*. Tusschen *l*, *r* en *m* ontwikkelde zich een duidelijk gearticuleerde svarabhakti-vokaal; de zóó tot stand gekomen nieuwe eindlettergreep is niet beklemtoond, en daarom kunnen deze substantieven beschouwd worden als vallende onder 1.; b.v. *skelm -s*.

3. De peroonsnamen op *-aal*, *-aar*, *-aard*, *-eur*, *-ier*.

Opm. 1. *Arabier*, *barbaar*, *Spanjaard*, krijgen altijd *-e*.

Opm. 2. Sommige dezer substantieven hebben een dubbel meervoud, op *-e* en op *-s*; de vorm op *-e* is minder gewoon; b.v.: *generaal*, *offisier*. Evenzoo *kapitein*.

4. De diminutieven.

5. De volgende éénlettergrepige substantieven: *broer*, *leeu*, *neef*, *oom*, *roer*, *seun*, *spreu*.

6. De vreemde woorden die uitgaan op een doffe *-e* of op een onbeklemtoonde *-a* krijgen *-s*; die welke uitgaan op een helderen klinker krijgen *-s*; b.v.: *modes*, *massas*, *buro's*, *parvenu's*, *karba's*.

7. De namen van letters vormen hun meervoud op *-s*.

Opm. Meervoud van *s* is *esse*.

8. De eigennamen die eindigen met een medeklinker krijgen *-s*; die welke uitgaan op een klinker *-s*.

C. — Meervoud op *-(e)ns*.

Komt voor bij die substantieven die in het enkelvoud een oorspronkelijk *-(e)n* verloren hebben, b.v.: *gevoele-ns*, *jong-ens*, *lewe-ns*, *wa-ens*, *wese-ns*.

D. — Meervoud op *-ers*, of *-ere*.

Het Afr. gebruikt veel meer dan het Ndl. de vormen op *-ers*. De vormen op *-ere* behooren tot een deftiger taalgebruik, maar zijn de eenig gebruikelijke in *gemoedere*, *geledere*, *liedere*, *rundere*. Het Afr. kent ook meer woorden die hun meervoud vormen op *-rs* dan het Ndl., b.v.: *klip-pers* (= steen), naast *klippe*, *ruspe-rs* (= rusp).

Opm. 1. *Eier* en *hoender* worden thans beschouwd als enkelvoudsvormen die in het meervoud *-s* krijgen.

Opm. 2. Zie ook onder H. 3, H. 5, H. 7.

E. — Geheel in overeenstemming met het Ndl. ontleenen sommige 19

Afr. woorden hun meervoud aan een stamverwant woord, b.v. : *bedrog* — *bedrieërye*, *doel* — *doeleindes*.

F. — De meeste aan het Latijn ontleende substantieven vormen hun meervoud zooals de overeenstemmende Ndl. woorden, b.v. *gymnasium* — *gymnasia*. Zie ook onder H. 8.

G. — *Verzamelwoorden* volgen dezelfde regels als in het Ndl. Typisch Afr. is de vorming van verzamelwoorden met achtervoeging van de suffixen *-goed* voor zaken, en *-hulle* voor personen, b.v. : *lekkergoed*, *Pa-hulle* (= Pa en de zijnen).

H. — *Dubbele meervoudsvormen*.

1. Zie onder A. 1. *Opm.* 2., A. 2. *Opm.* 1., A. 4., B. 3. *Opm.* 2., D.

2. *-e* of *-s* :

a) de substantieven op niet-beklemtoond *-or*, b.v. *professor* ;

b) de verbaal-abstracta op *-ing*, b.v. : *vergadering* ;

c) de volgende substantieven : *geweer*, *man*, *saal* (= Ndl. zadel), *toorn*.

3. *maat* (= Ndl. kameraad) heeft als meervoud *maats* of *maters*.

4. *-e* of *ens* : *bad* (*bat*), *bed*, *koei*, *kooi*, *nooi*, *vark*, *vrou*.

5. *-e* of *-ers* : *bog* (mv. + t), *klip*, *niksnuts*, *vabond*.

6. *-s* of meervoud gelijk aan enkelvoud : de als substantieven gebruikte adjektieven en deelwoorden op *-e*. Na het lidwoord krijgen ze steeds *-s*.

7. Enkele substantieven, die met een dubbel meervoudsvorm ook een dubbele beteekenis hebben :

bad : *badde*, *batte*, *baddens* (= badinrichtingen) — *baaie* (= warme bronnen) ;

blad : *blare* (= van een boom) — *blaaie* (= van een boek) ;

drijf : *drijfte* (= hartstochten) — *driwwe* (= stroomversnellingen) ;

goed : *goedere* (= handels- en andere goederen) — *goeters* (= allerlei voorwerpen) ;

rug : *rûe*, *rugte* (= van den mensch) — *rûens* (= bergruggen) ;

vorm : *vorme* (= vormen, stijlen) — *vorms* (= vormen, formulieren).

8. Vele aan het Latijn ontleende substantieven hebben een Afrikaansch naast een Latijnsch meervoud, b.v. : *kritikus* — *kritikusse* en *kritici*.

9. § 4. VERKLEINWOORDEN. — VERKLEINWOORDE.

Het Afr. gebruikt veel meer diminutieven dan het Ndl. Zij worden gevormd door toevoeging van *-ie*. Substantieven die eindigen met *-d* of *-t* krijgen *-jie*. Het suffix *-ing* versmelt met *-ie* tot *-inkie*, b.v. : *koning* — *koninkie*. Overigens gelden dezelfde regels als in het Ndl., wat betreft het inlasschen van *-p* of *-(e)tj-* vóór *-ie*, naar gelang de eindklanken van het grondwoord, b.v. : *armpie*, *tafel-tjie*, *sterretjie*.

Opm. 1. Grondwoorden die een oorspronkelijk Ndl. eind *-(e)n* verloren, evenals *nooi*, krijgen *-entjie*, b.v. : *wa* — *waentjie*. Een uitzondering is *vark* — *varkie*. Naast *lewentjie* staat *lewetjie*.

Opm. 2. Grondwoorden die een oorspronkelijke Ndl. eind *-t* of *-d* verloren, nemen deze konsonanten niet terug op vóór *-ie*, b.v. : *nes* — *nessie*.

*

III. — HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD. — DIE BYVOEGLIKE NAAMWOORD.

10. § 1. GEBRUIK EN VERBUIGING.

Zooals in het Ndl. kunnen in het Afr. de adjektieven predikatief, zelfstandig en attributief gebruikt worden.

A. — Predikatief gebruik.

De predikatief gebruikte adjektieven krijgen, evenals in het Ndl., geen uitgang.

Opm. Sommige adjektieven hebben een speciaal predikatieven vorm.

ATTRIB.

dooie
goeie
jong
koue
lang
nuwe
ou
kwaai

PREDIK.

dood
goed
jonk (jong)
koud
lank (lang)
nuut
oud
kwaai (= kwaadaardig)
kwaad (= boos)

B. — Zelfstandig gebruik.

De zelfstandig gebruikte adjektieven krijgen, evenals in het Ndl., altijd een uitgang *-e*.

Opm. Wat de meervoudsvorm betreft : Zie 8. H. 6.

C. — *Attributief gebruik.*

Behalve in overgeleverde vaste uitdrukkingen (vgl. het lidwoord en het substantief), bestaan er in het Afr. geen buigingsuitgangen. Er bestaat enkel dit onderscheid : sommige attributief gebruikte adjektieven hebben *nooit* een uitgang, de andere hebben *altijd -e*.
1. Krijgen altijd *-e* :

a) De eenlettergrepige adjektieven die uitgaan op *-d*, *-f*, *-g*, *-s*.

Opm. 1. Zooals in het Ndl., wordt de slotmedeklinker verdubbeld, indien de voorafgaande korte vokaal kort moet blijven. *-ff-* wordt *-ww-*.

Opm. 2. Eind *-d* en *-g* vallen weg tusschen een langen klinker of tweeklank en den uitgang *-e*, b.v. : *koue*, *hoë*.

Opm. 3. Adjektieven die in hun grondvorm een oorspronkelijke Ndl. *-t* verloren, voegen deze vóór de *-e* weer in (vgl. de substantieven), b.v. : *sleg* — *slegte*, *juis* — *juiste*.

Opm. 4. *bros*, *fris*, *los*, *voos*, *vies* blijven steeds ongewijzigd. Enkele adjektieven hebben dubbele vormen : *dwaas*, *kies*, *kuis*, *vals*, *wijs*.

Opm. 5. Vóór *-e*, na langen klinker of tweeklank gaat *-f-* over in *-w-*.

b) De meerlettergrepige adjektieven, dus ook de superlatieven en deelwoorden, behalve die welke uitgaan op *-er*, *-el*, of *-e*.

Opm. 1. De adjektieven op *-rm* en *lm*, die, tengevolge van de svarabhakti-vokaal tusschen *r*, *l* en *m*, moeten aangezien worden als meerlettergrepig, blijven toch steeds ongewijzigd.

Opm. 2. De stof-adjektieven, die, door het verloren gaan van de oorspronkelijke eind *-n*, op *-e* uitgingen, laten ook nog deze *-e* vallen, en vormen dan één woord met het daaropvolgend substantief. Zulke vormingen gelijken sterk op de gelijkaardige Duitsche. B.v. *strooihoed* (vgl. hgd. *Strohhut*).

Opm. 3. Vreemde woorden op *-abel* blijven ongewijzigd.

Opm. 4. De meeste samengestelde adjektieven, wier laatste lid éénlettergrepig is, krijgen geen *-e*.

2. Bij vele adjektieven staat het al of niet toevoegen van *-e* niet vast. Er treden hier allerlei dialektische en litteraire verschillen op. Over 't algemeen mag aangenomen worden dat vele adjektieven, die in hun letterlijke betekenis ongewijzigd blijven, *-e* nemen wanneer zij in overdachtelijke betekenis gebruikt worden, b.v. *'n diep grag* — *'n diepe geloof*.

3. Onder invloed van het Engelsch begint het Afr. meer en meer plaatsnamen eenvoudigweg als adjektieven te gebruiken, zonder er den normalen uitgang *-se* aan toe te voegen, b.v. : *die Bloemfontein kongres* in pl. v. *Bloemfonteinse*.

11. § 2. TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

Behoudens de afwijkingen tengevolge van de klankwetten (o.a. het wegvallen van *d* en *g*, de overgang van *f* tot *w* of *ww*, enz.), stemt het Afr. hier overeen met het Ndl. : in den vergrootenden trap wordt *-er* (*-der* na *r*), in den overtreffenden trap *-ste* aan den grondvorm toegevoegd.

Opm. 1. De oorspronkelijke Ndl. *-t*, die in het Afrik. wegvalt na *f*, *g*, *k*, *p*, en *s*, wordt in den komparatief weer opgenomen, maar blijft weg in den superlatief, b.v. : *dig* — *digter* — *digste*.

Opm. 2. Behalve de ook in het Ndl. bekende, komen nog de volgende onregelmatigheden voor :

<i>laat</i>	<i>later</i>	<i>laaste</i>
<i>kwaad (kwaai)</i>	<i>kwater (kwaaiër)</i>	<i>kwaadste (kwaaieste)</i>
<i>nuut (nuwe)</i>	<i>nuter (nuwer)</i>	<i>nuutste</i>
<i>ru</i>	<i>ruer (ruwer)</i>	<i>ruuste</i>

*

IV. — HET VOORNAAMWOORD. —

DIE VOORNAAMWOORD.

12. § 1. PERSOONLIJK VOORNAAMWOORD.

A. — Verbuiging.

De genitief bestaat niet meer ; de datief is overal met den akkusatief samengevallen.

	Enkelvoud		Meervoud	
	Nom.	Dat. Akk.	Nom.	Dat. Akk.
1 ^o p.	<i>ek(ke)</i>	<i>my</i>	<i>ons</i>	<i>ons</i>
2 ^o p.	<i>gy (gy, u)</i>	<i>jou (u)</i>	<i>jul(le) (gy, u)</i>	<i>jul(le) (u)</i>
3 ^o p. m.	<i>hy</i>	<i>hom</i>	<i>hul(le)</i>	<i>hul(le)</i>
vr.	<i>sy</i>	<i>haar</i>	<i>hul(le)</i>	<i>hul(le)</i>
onz.	<i>dit</i>	<i>dit</i>	<i>dit (hul(le))</i>	<i>dit (hul(le))</i>

Opm. Naast deze vormen bestaan er nog een aantal andere, die echter zeer weinig gebruikt worden.

B. — Gebruik.

1. Als beleefdheidsvorm geldt *u* ; meestal wordt echter eenvoudig de naam of de titel van den aangesproken persoon gebruikt, b.v. : *Sal oom 'n sigaar rook ?*

2. *Gij* wordt enkel gebruikt voor het Opperwezen.

3. *Jou* komt ook in uitroepen voor.

4. Het geslachtsonderscheid in den derden persoon slaat natuurlijk enkel op het natuurlijk geslacht ; het heeft niets te maken met het geslachtsonderscheid in het Ndl. Toch worden nu en dan het mannelijk en het vrouwelijk voornaamwoord ook gebruikt voor geslachtlooze voorwerpen, wanneer deze gedacht worden als levende wezens (planten en boomen b.v.) of gepersonifieerd worden.

5. Het Ndl. onzijdige *er* is onbekend in het Afr., dat steeds *daar* gebruikt.

6. Onderscheid *dit* — *hul(le)* in den 3^{den} pers. onz. mv. : bij *dit* denken we meer aan het geheel, bij *hul(le)* meer aan de afzonderlijke deelen.

C. — Wederkeerend voornaamwoord.

De vorm van het wederkeerend voornaamwoord stemt overeen met dien van den akkusatief van het persoonlijk voornaamwoord, behalve in den 3^{den} pers. onz. : in pl. v. *dit* wordt hier enkv. *hom*, mv. *hulle* gebruikt. Dikwijls wordt aan den gewonen vorm nog *-self* toegevoegd.

D. — Wederkeerig voornaamwoord.

Er bestaan twee vormen : *mekaar* en *die een... die ander* ; de eerste is de gebruikelijkste.

13. § 2. BEZITTELIJK VOORNAAMWOORD.

A. — Attributief gebruik.

	Enkelvoud	Meervoud
1 ^e p.	<i>my</i>	<i>ons(e)</i>
2 ^e p.	<i>jou, u</i>	<i>jul(le), u</i>
3 ^e p. m. onz.	<i>sy, se</i>	<i>hul(le), se</i>
vr.	<i>haar, se</i>	

B. — Zelfstandig gebruik.

	Enkelvoud	Meervoud
1 ^e p.	<i>myne</i>	<i>ons syn (s'n)</i>
2 ^e p.	<i>jou(w)e, jounē, u(we)</i>	<i>jul(le) syn (s'n)</i>
3 ^e p. m. onz. vr.	<i>syne</i> <i>hare</i>	<i>hul(le) syn (s'n)</i>

Opm. 1. De vormen van het zelfstandig gebruikte bezittelijk voornaamwoord worden nooit voorafgegaan door het lidwoord.

Opm. 2. De attributieve vormen *se, sy, haar, hul*, worden vaak achter een substantief geplaatst om een genitief-verhouding aan te duiden, evenals in vele Ndl. dialecten (zie 7. Opm. 2). *Se* en *sy* kunnen hier gebruikt worden voor de drie geslachten en voor de beide getallen.

14. § 3. AANWIJZEND VOORNAAMWOORD.

A. — *Attributief gebruik.*

Afr.	Ndl.
<i>hierdie</i>	= <i>deze</i>
<i>daardie</i>	= <i>die, gene</i>
<i>dié</i>	

B. — Zelfstandig gebruik.

Afr.	Ndl.
<i>dié een</i>	
<i>hierdie (een)</i>	= <i>deze</i>
<i>duskant se een</i>	
<i>die ander (een)</i>	
<i>daardie (een)</i>	= <i>die, gene</i>
<i>anderkant se een</i>	
<i>dit</i>	= <i>dit, dat</i>

Opm. 1. In sommige uitdrukkingen zijn er ook nog overblijfsels van oude buigingsvormen te vinden.

Opm. 2. Andere aanwijzende voornaamwoorden, als *degene, der-gelyke* en *dieseljde*, zijn minder gebruikelijk.

Opm. 3. Ook hier wordt een genitiefverhouding uitgedrukt door een zelfstandig aanwijzend voornaamwoord gevolgd door *sy*, *se*, *haar*, *hul*.

Opm. 4. De uitdrukking *dis dié wat...*, waarin *dié* betrekking heeft op een heelen zin, wordt zeer veel gebruikt, en wel in redenaanduidende beteekenissen.

Opm. 5. Het gebruik van voornaamwoordelijke bijwoorden (*hier*, *daar* + voorzetsel) stemt overeen met het Ndl.

15. § 4. BETREKKELIJK VOORNAAMWOORD.

Het gewone betrekkelijke voornaamwoord, voor alle geslachten en beide getallen, is *wat*.

Ook *wie* komt voor, echter enkel met betrekking tot personen en in de volgende gevallen :

a) wanneer het beteekent : diegene die, d.i. wanneer het tevens een niet-bepaald antecedent in zich sluit, b.v. *Wie seek, sal vind*. Hier *moet* men *wie* gebruiken.

b) in verbinding met een voorzetsel. Hier kan ook *wat* gebruikt worden ; dan moet de zin echter zoo gebouwd worden, dat *wat* en het voorzetsel door een ander woord van elkaar gescheiden worden. Ook kan men hier, geheel in overeenstemming met het Ndl., voornaamwoordelijke bijwoorden (*waar* + voorzetsel) gebruiken.

c) gevolgd door *sy* (*se*) om een genitiefverhouding uit te drukken, waarvoor ook *wat... van*, *waarvan* en *waar... van* in gebruik zijn (zie onder b).

Opm. *Welke* komt alleen in litteraire taal voor.

16. § 5. VRAGEND VOORNAAMWOORD.

Afr.	Ndl.
<i>wie</i>	= <i>wie</i>
<i>wat</i>	= <i>wat</i>
<i>watter</i> (<i>waffer</i>)	= <i>welk</i>

Opm. 1. Synoniem met *wie* en *wat* is *watter* (*waffer*) een.

Opm. 2. Gevolgd door *sy* (*se*) duiden *wie* en *watter* een een genitiefverhouding aan.

26 Opm. 3. *Wat se* is synoniem met *wat* (*vir('n)*) dat in gebruik

en beteekenis overeenkomt met het Ndl. *wat* voor (een).
Opm. 4. Voornaamwoordelijke bijwoorden (*waar* + voorzetsel)
 zijn meer gebruikelijk dan voorzetsels gevolgd door *wie* of *wat*.

17. § 6. ONBEPAALD VOORNAAMWOORD.

De eenige noemenswaardige afwijking van het Ndl. taalgebruik is het ontbreken van *men*, waarvoor meestal (*'n*) *mens* gebruikt wordt. (*'n*) *Mens* komt voor als onderwerp en als voorwerp. Als wederkeerend voornaamwoord bij (*'n*) *mens* fungeert *hom* of *jou*. Let op den steeds verkorten vorm *g'n mens* (= *niemand*, *geen een*).

Voor *baie*, *party*, *'n klomp* : zie 2 b.

V. — HET WERKWOORD. — DIE WERKWOORD.

18. *Algemeene Opmerkingen :*

1. Het Afr. werkwoord is bijna geheel flexieloos geworden. Wijzen en tijden worden door middel van hulpwerkwoorden onderscheiden.

2. Enkele overblijfsels van een oud imperfektum zijn nog voorhanden.

3. Behalve in vaststaande uitdrukkingen (b.v. *dit sy so ; hy lewe lang*, enz.), wordt de konjunktief steeds omschreven met modale hulpwerkwoorden (*mag*, *moet*, enz.). De imperatief wordt meestal omschreven met *moet* voorafgegaan door het persoonlijk voornaamwoord ; in de negatie luidt de vorm *moenie ... nie*, b.v. : *moenie bang wees nie*.

19. § 1. HULPWERKWOORDEN.

A. — *Het* (= hebben).

Inf. pres.	:	<i>ek, jy, hy (sy, dit), ons, julle, hulle het.</i>
Ind. imperf.	:	<i>ek, jy ... had</i>
Ind. perf.	:	
Ind. pl.-q.-pf.	:	<i>ek, jy ... het gehad</i>
Ind. fut. 1	:	<i>ek, jy ... sal het</i>
Ind. fut. 2	:	<i>ek, jy, ... sal gehad het</i>
Kondit. 1	:	<i>ek, jy ... sou het</i>
Kondit. 2	:	<i>ek, jy ... sou gehad het</i>

Ind. pres.	: <i>het.</i>
Ind. perf.	: <i>gehad het.</i>
Part. pres.	: <i>hebbende.</i>
Part. perf.	: <i>gehad (= eig. passief)</i>

Opmerking. *het* en *hê* beteekenen beide Ndl. *hebben*; *het* is het hulpwerkwoord, *hê* is synoniem van Ndl. *bezitten*.

B. — Wees (= zijn).

Inf. pres.	: <i>ek, jy ... is</i>
Inf. pres.	: <i>ek, jy ... was</i>
Ind. perf.	: <i>ek, jy ... is gewees</i>
Ind. pl.-q.-pf.	: <i>ek, jy ... was gewees</i>
Ind. fut. 1	: <i>ek, jy ... sal wees</i>
Ind. fut. 2	: <i>ek, jy ... sal gewees het</i>
Kondit. 1	: <i>ek, jy ... sou wees</i>
Kondit. 2	: <i>ek, jy ... sou gewees het</i>
Imper. 2 ^e pers.	: <i>wees</i>
Inf.	: <i>wees</i>
Part. pres.	: <i>synde</i>
Part. perf.	: <i>gewees</i>

C. — Overige hulpwerkwoorden.

1. *Kan, mag, moet, sal, wil*, hebben als imperfektum *kon, mog, moes, sou, wou*. *Word heeft werd* naast *is geword*; de infin. perf. luidt *geword het*.

2. I. pl. v. de infinitieven *kan, moet, wil*, gebruikt men na *het* en *sou* de imperfekta *kon, moes, wou*, b.v.: *Hy het dit kon doen*.

§ 2. ZELFSTANDIGE WERKWOORDEN.

20. Algemeene opmerkingen.

1. Den infinitief, gelijk aan stam en indikatief presens, der Afr. zelfstandige werkwoorden bekomt men door *-en* aan het einde der overeenstemmende Ndl. werkwoorden weg te laten. De werkwoorden wier stam eindigt op *d, f* of *g* laten gewoonlijk alleen *-n* vallen. Hierbij wordt *f* tot *w* (b.v. *skrijff* — *skrijwe*); *d* en gewoonlijk *g* vallen weg na een lange vokaal of een tweeklank,

waarna de uitgangs *-e* kan versmelten met den stamklinker (b.v. *houe* — *hou*, *strye* — *stry*, *klae* — *kla*, *bedrieg* — *bedrieë* — *bedrie*). In enkele werkwoorden valt de *d* ook na *r* en *l* weg (b.v. *aanvaar*, *vermoor*, *uitskel*, *verbeel*). Na *r* kan *g* wegvallen, met of zonder rekking van den stamklinker (b.v. *sorge* — *sorg* — *sôre*, *terge* — *terg* — *têre*).

2. Tengevolge van de klankwetten gaat ook de eind *-t* van den stam verloren na *k*, *f*, *s*, *g* (b.v. *rus*, *wag*). Na *te* gaat de infinitief van alle werkwoorden dikwijls uit op *-e*; in dat geval wordt de bedoelde *-t* hersteld (b.v. *te ruste*, *te wagte*).

3. De werkwoorden *doen*, *gaan*, *sien*, *slaan*, *staan*, behouden, zoowel in den indik. pres. als in den infin., de *-n*. In den 3^{den} persoon van den indik. pres. hebben deze werkwoorden echter dubbele vormen : *hij doen* — *doet*, *gaan* — *gaat*, *sien* — *siet*, *slaan* — *slaat*, *staan* — *staat*. Ook de werkwoorden *behoor*, *begin* en *reën* kunnen in denzelfden persoon een *-t* krijgen. *Reent* komt ook als infin. pres. voor.

4. Het onderscheid tusschen zwakke en sterke werkwoorden bestaat niet meer.

5. De samengestelde tijden worden gevormd :

a) met *het*, zoo het werkwoord overgankelijk is.

b) met *het* of *is* — *was*, zoo het werkwoord onovergankelijk is. De vormen met *het* zijn gebruikelijker.

6. Het passivum wordt, zooals in het Ndl., gevormd door middel van *word*. In de samengestelde tijden valt *geword* gewoonlijk weg, b.v. *die brief is gelee*s (*geword*).

21. VERVOEGING VAN HET WERKWOORD LEES.

	Aktief	Passief
Ind. perf.	<i>ek, jy ... lees</i>	(<i>die brief</i>) <i>word gelee</i> s
Ind. Imperf.	<i>ek, jy ... het gelee</i> s	<i>... is gelee</i> s (<i>geword</i>)
Ind. pres.		<i>... was gelee</i> s
Ind. pl.-q.-pf.	<i>ek, jy ... het gelee</i> s	(<i>geword</i>)
Ind. fut. 1	<i>ek, jy ... sal lees</i>	<i>... sal gelee</i> s <i>word</i>
Ind. fut. 2	<i>ek, jy ...</i> <i>sal gelee</i> s <i>het</i>	<i>... sal gelee</i> s <i>geword het</i>
Kondit. 1	<i>ek, jy ... sou lees</i>	<i>... sou gelee</i> s <i>word</i>
Kondit. 2	<i>ek, jy ...</i> <i>sou gelee</i> s <i>het</i>	<i>... sou gelee</i> s <i>geword het</i>

Imper. 2 ^e pers.	<i>lees</i>	
Infin. pres.	<i>lees</i>	<i>gelees word</i>
Infin. perf.	<i>gelees het</i>	<i>gelees geword het</i>
Part. pres.	<i>lesende</i>	<i>wordende gelees</i>
Part. perf.	<i>gelees hebbende</i>	<i>gelees</i>

Opm. 1. Van enkele werkwoorden komt nog zelden een oud imperfektum voor : *begon — begos, brag — brog, dag — dog, kog, wis.*

Opm. 2. De deelwoorden kunnen werkwoordelijk en bijvoeglijk gebruikt worden.

Opm. 3. Het part. perf. wordt gevormd met het prefix *ge-* zonder uitgang. Van enkele werkwoorden komt nog een sterk part. voor naast een zwak : *gebrog — gebrag — gebring, gedog — gedag — gedink, gekog — gekoop, gestorwe — gesterwe — gesterf*; sporadisch ook : *geskape* e. dgl. Een zwak ekwivalent van *gebore* bestaat niet.

Opm. 4. Gebruik en positie van *ge-* bij scheidbaar en onscheidbaar samengestelde werkwoorden stemmen overeen met het Ndl. Toch lette men op de volgende gevallen :

a) *g(e)loof — g(e)lowe — glo* heeft steeds *ge-*; dus : *gegloof — geglowe — geglo.*

b) *hardloop* heeft *gehardloop.*

c) werkwoorden op *-eer* (Ndl. *-eeren*, hgd. *-ieren*) hebben dubbele vormen, b.v. : *geregeer — regeer.*

Opm. 5. Als adjektief gebruikte verleden deelwoorden van werkwoorden die beantwoorden aan Ndl. zwakke werkwoorden, krijgen in predikatief gebruik een *-d*, zoo de stam niet eindigt op *f, g, k, p, s*, of *t*; in attributief gebruik *-te* na *f, g, k, p, s, t*, en *-de* na alle andere medeklinkers.

De neiging om de *-d* in predikatief gebruik weg te laten wordt steeds sterker. Vaste regels gelden hier niet.

Opm. 6. Bij werkwoorden die beantwoorden aan Ndl. sterke werkwoorden, komen van het verleden deelwoord sterke naast zwakke vormen voor. De sterke vormen zijn de meest gebruikelijke; in figuurlijke beteekenis komen bijna nooit zwakke vormen voor. Deze volgen dezelfde regels als het verleden deelwoord van de oorspronkelijke zwakke werkwoorden (zie Opm. 5.).

Enkele voorbeelden bij Opm. 5 en 6 :

Die man is geleerd — 'n Geleerde man,

Die boeke is ingepak — Ingepakte boeke.

'n Opgewonde vrou — 'n Opgewende horlosie.

'n Gebroke stem — 'n Gebreekte glas.

'n Geslepe dief — 'n Geslypte mes.

Opm. 7. Het gebruik van de wederkeerende en onpersoonlijke werkwoorden stemt overeen met het Ndl.

*

22. VI. — OVERIGE WOORDSOORTEN.

Vorm en gebruik van het telwoord, het bijwoord, het voorzetsel en het voegwoord stemmen nagenoeg overeen met het Ndl. Hier volgen enkele afwijkingen :

23. § 1. HET TELWOORD. — DIE TELWOORD.

a) Vormveranderingen tengevolge van de klankwetten : *ses, sewe, ag(t), nege (neë), tagtig of taggentig, duisend.*

b) onbepaalde hoofdtelwoorden die het Ndl. niet kent :

baie, veel.

party, eenige.

'n klomp, een aantal.

24. § 2. HET BIJWOORD. — DIE BYWOORD.

a) bijwoorden die het Ndl. niet kent :

bra, zeer, eigenlijk.

hiernatoe, hierheen.

dan en wan, nu en dan (onder Hoogduitschen invloed ?).

partymaal, menigmaal, dikwijls.

soontoe, daarheen.

stadig, langzaam.

b) vergrootende trap : stemt overeen met dien van het bijvoeglijk naamwoord.

c) Overtreffende trap : de absolute superlatief wordt gevormd door toevoeging van *-s* of *-stens* ; de relatieve superlatief wordt gevormd door toevoeging van *-ste* en wordt al of niet voorafgegaan door *die* b.v. : *die rivier stroom (die) snelste op hierdie plek.*

d) De superlatieven van *graag* zijn : *liefs, (die) lieverste, graagste.*

25. § 3. HET VOORZETSEL. — DIE VOORSETSEL.

a) onbekend in het Ndl. is : *duskant (dees-, deuskant)*, langs deze zijde van. Met hetzelfde *-kant*, te vergelijken met het hgd. 31

-halb of *-seits*, zijn ook gevormd : *bokant*, *binnekant*, *buitekant*.
oorkant.

b) Ndl. *na* en *naar* zijn samengevallen in *na*.

c) Het voorzetsel *vir* beteekent gewoonlijk *voor*, kan echter ook *aan* beteekenen ; soms, maar alleen wanneer het voorwerp een persoon is, leidt het duidelijkheidshalve het lijdend voorwerp in, soms heeft het zelfs hoegenaamd geen bepaalde funktie.

26. § 4. HET VOEGWOORD. — DIE VOEGWOORD.

Het gebruik stemt overeen met het Ndl. De tengevolge van de klankwetten onherkenbaar geworden vormen kan men vinden in de woordenlijst.

Opm. Let op het onderscheid tusschen *nog* (Ndl. nog) en *nóg* (Ndl. noch).

Syntaxis

De Afr. zinsbouw stemt in het essentiele overeen met den Nederlandschen. Hier volgt een beknopt overzicht van de zeldzame afwijkingen.

27. § 1. DE DUBBELE ONTKENNING.

Hoofdregel : de eerste ontkenning neemt in den zin dezelfde plaats in als in het Ndl., de tweede ontkenning staat op het einde van den zin. Wanneer dus in het Ndl. de gewone ontkenning reeds op het einde van den zin staat, zal er ook in het Afr. maar ééne negatie voorkomen. B.v. : *ek sal dit nie doen nie, ek doen dit nie*. Toch moeten er hier nog enkele bijzonderheden in het oog gehouden worden, hoewel het gebruik der dubbele negatie niet in alle streken van Zuid-Afrika hetzelfde is :

a) Is de eerste ontkenning niet *nie*, maar *geen (een)*, *nêrens*, *niemand*, *niks*, *nimmer* of *nooit*, dan volgt steeds als tweede negatie *nie*.

b) In het Ndl. staat de ontkenning op het einde, in zinnen die bestaan uit onderwerp + werkwoord + lijdend voorwerp + ontkenning (b.v. ik versta die taal niet). In zulke zinnen schuift in het Afr. de ontkenning naar voren op en komt vóór het lijdend voorwerp te staan, zoodat er op het einde van den zin nog plaats is om er een tweede ontkenning bij te voegen, — behalve wanneer het lijdend voorwerp een persoonlijk of zelfstandig aanwijzend voornaamwoord is. B.v. : *ek verstaan nie daardie taal nie, ek verstaan dit nie*.

c) Wanneer de ontkenning onmiddellijk slaat op een ander woord dan op het werkwoord, dan is ze steeds dubbel, vóór en na dit woord.

d) In samengestelde zinnen hangt zeer veel af van de gedachte waarop men den nadruk wil leggen. Wanneer een hoofdzin gevolgd wordt door een bijzin, dan staat de tweede negatie gewoonlijk na den bijzin ; vgl. : *ek glo nie dat hy sal kom nie. — dat hy sal kom, glo ek nie*. Wanneer men met zeer lange samengestelde zinnen te doen heeft, dan kan de tweede negatie onmiddellijk op den ontkennenden hoofdzin volgen. In nevensgeschikte volzinnen staat de tweede ontkenning natuurlijk op het einde van den zin dien men wil ontkennen.

28. § 2. VERDUBBELING VAN VOORZETSELS.

De voorzetsels *in*, *uit* en *aan* kunnen na een voorzetselbepaling herhaald worden (vgl. met hgd. *in ... hinein*, *aus ... heraus*), b.v. : *hy kom uit die huis (uit)*.

29. § 3. HERHALING VAN WERKWOORDEN, SUBSTANTIEVEN, ADJEKTIEVEN EN BIJWOORDEN.

Twee dezelfde woorden uit een der genoemde soorten kunnen door een verbindingsteeken aan elkaar gekoppeld worden. Zulk een herhaling van een werkwoord of van een substantief heeft iteratieve beteekenis, van een adjektief of van een bijwoord intensieve beteekenis. B.v. :

Hy loop fluit-fluit deur die huis (= fluitend) ;

Die mense kom klompies-klompies aan (= in groepjes) ;

Hy het my kort-kort weggeja ;

Dit is 'n pik-pik donker nag ;

Plek-plek is daar wel baie verengelsing (= hier en daar).

30. § 4. DAN of AS.

Na een komparatief wordt meestal *as* (Ndl. *dan* !) gebruikt. *Dan* komt echter ook voor, en moet gebruikt worden, wanneer er reeds een ander *as* in den zin staat, b.v. : *Schiller is groter as digter dan as filosoof*.

31. § 5. DE INFINITIEF.

a) De infinitief wordt met (*om*) *te* gebruikt, b.v. : *om dit te sê, is verstandig*. Wanneer twee infinitieven op elkaar volgen, gaat *te* steeds aan den eersten vooraf, b.v. : *Dit is te donker om dit TE kan zien*. Ook de beide elementen van een infin. perf. of een infin. passief worden nooit door *te* gescheiden b.v. : *om te geleerd het, om te geles word*.

b) De infinitief zonder *te* komt voor na *bly, doen, gaan, kan, laat, mag, moet, sal, wil*.

c) De infinitief met *om te* wordt ook gebruikt in talloze gevallen waar in het Ndl. alleen *te* staat, nl. na : *hoe, sonder, wat, welke, wie, watter (een), wie syn (s'n)* e.a., b.v. : *Hy het my gevraagd hoe om dit te doen ; hy het dit gesê, sonder om 'n oomblik na te dink*.

d) *sal* staat altijd vóór den infinitief.

32. § 6. NDL. STAAN, LOOPEN, ZITTEN, LIGGEN + TE + INF.

In het Afr. wordt deze konstruktie gewoonlijk vervangen door twee nevenschikte werkwoorden verbonden door *en*, b.v. : *Hulle staan die hele dag en praat* (= Ndl. : zij staan den heelen dag te praten) ; *dit is als of hy die natuur deur 'n gekleurde bril staan en bekyk*. (Dr. El. Conradie).

33. § 7. INDIREKTE REDE.

a) Het voegwoord *dat* kan in de indirekte rede weggelaten worden na de werkwoorden *dink*, *glo*, *sê* en hun ekwivalenten. De woorderde is dan dezelfde als in de direkte rede (vgl. het hgd.). B.v. : *Hy glo dat dit waar is* — *Hy glo dis waar*.

b) De hulpwerkwoorden *het*, *wees* en *word* staan in de indirekte rede altijd na het verleden deelwoord.

34. § 8. NADAT — OMDAT.

In deze voegwoorden kan *-dat* steeds wegvallen zonder dat de woorderde verandert.

35. § 9. HET LIDWOORD VALT WEG :

a) in vele spreekwoorden, uitdrukkingen en zinswendingen, b.v. : *agteros kom ook in die kraal, hy hou ons virgek* (= Ndl. voor den gek), *anderweek* (= de volgende week).

b) vóór de zelfstandige bezittelijke voornaamwoorden.

c) Soms vóór den predikatief gebruikten superlatief, b.v. : *hy is (die) oudste*.

d) soms tusschen *aan* en den infinitief, b.v. : *hij is aan (die) werk* (Ndl. = aan het werken).

36. § 10. *Dors*, *honger*, *jammer*, *lus*, *spyt*, *vaak*, kunnen met *het* of met *wees* gebruikt worden, b.v. : *ek het of is honger*.

Woordenlijst

A.

aalwijn, aalwee, alewee, aloë.
aand, avond.
aanklam : — bij 'n meisie, een meisje het hof maken.
aans(ies), dadelijk, aanstonds ; wellicht.
aansienlik, aanzienlik ; niet leelijk.
aanspreeklik, verantwoordelik.
aanstellings (mv.), aanstellerigheid.
aar, ader ; are.
aasvoël, roofvogel.
ab, abt.
abba, een kind op den rug dragen.
afbeen : met 'n —, met slechts één been.
afdraand, (adj. ook : afdraans,) afhel-
lend, (subst.) helling naar beneden.
afneem, afnemer, fotografeeren, fotograaf.
afskort, (ver)deelen, afscheiden.
afskram, (af)grazen.
afwen, ontwennen, afleeren.
agte(r)losig, achteloos.
agteros, achterste (laatste) os.. Agteros
kóm ook in die kraal, de langzaamste
komt er ook wel.
aia, Kaffersche vrouw (in eerbiedige
titulatuur).
akke(r)dis, hagedis.
akker, akker ; eikel. —boom, eikeboom.
albaster, knikker.
algar, alger, allemaal.
almaskie, zelfs, alhoewel.
altemit(s), altemittertjies, soms ; mis-
schien.
anderland, in het buitenland.
arig, naar, onvriendelik.
arpuis, harpuis, hars.
as : iemand sy hand in die as slaan, ie-
mand een meisje afvrijen.

as(se)gaai, werpspies der inboorlingen.
asseblief, a.s.b., a.u.b.

B.

baadjie, jak, jas.
baar, onbedreven, ongeoeffend, onhandig.
babetjie, baby, klein kindje.
baie, baing, veel, zeer.
bak : hy is in die bak, hij is in moeilik-
heden.
bakatel, kleinigheid, bagatel.
bangbroek, lafaard.
barlewiet, gerst, tarwe.
bedags, in den dag.
beduiweld, gek, bezeten.
besending, zending.
besigheid, bezigheid, zaak. Besigheid is
besigheid, business is business.
beskinder, belasteren.
bewerasie, bibberasie, huivering.
biebies, ongedierte op 't hoofd.
biesie, riet.
bietjie, beetje.
biltong, gedroogd vleesch.
blas, olijfkleurig (van 't gelaat).
blêr, blaten.
blikkantien : dis (die) laaste sien van die
blikkantien, iemand of iets is spoor-
loos verdwenen, daar zal men niets
meer van merken.
blits, bliksem.
bloedvin(t), steenpuist.
bloedweinig, zeer weinig.
bly, blijven, wonen.
bobbejaan, baviaan.
bodder, gezanik.
boeglam, vermoeid.

boek, (subst.) boek ; (nw.) (een plaats) bespreken.
boe(k)pens, buik.
boesel, schepel.
boet, boeta, boetie, broer ; vriend.
bog, bocht ; prullen. — **praatjes**, onzin.
bohaai, pohaai, rumoer, herrie, geraas.
bokkem, bokkom, haring.
bokker, schurk, schelm.
bokooi, geit.
bokram, bokkapater, bok.
bokseil, geteerd zeildoek.
Bokveld, gedeelte van de Karroo. — **toe**, dood.
bol(le)makiesie, hals-over-kop. — **slaan**, kopjeover duikelen.
booi, boy, knecht.
boomsingertjie, sprinkhaan.
boomskraap(sel), (adj.) ledig, gedaan ; (subst.) droesem.
bosgasie, boskasie, bosschage ; dikke haarbos.
bossie, boschje. **Hij het geld as bossies**, hij heeft geld als water.
botstil, beweegloos.
bottel, flesh.
brandnekel, brandnetel, brandnetel.
brandwag, brandpiket ; schildwacht.
bredie, gerecht bestaande uit groenten en vleesch dooreengestoofd.
brekfis, ontbijt.
briek, rem.
broekskeur, moeilijk, ternauwernood.
broesa, duivel.
bronskors, waterkers.
buks, geweer.
bulsak, matras.
byt, (ww.) bijten ; (subst.) beet.
bywoner, iemand die op iemand anders hoeve woont.

D.

daad : op die —, opeens.
dagbreek, dageraad.
dagga, wilde hennep.

dalk(ies), allicht, misschien, dadelijk.
dam, dam, dijk ; vijver, reservoir.
darem, daam, daarom ; niettemin ; toch.
David : **hy weet waar David die wortels grave**, hij weet waar Abraham de mosterd haalt.
dê, ziehier !
dê, kijk !
dennebol, pijnappel.
derm, darm.
deurentijd, gedurig.
diesman, duisman, duusman, een blanke, Europeaan.
dip, (in) dompelen.
dis, disch ; (**dit is**) het is.
disnis, dood, stuk.
doepa, een toovermiddel.
doeriejas, gebloemd neteldoek.
dogter, dochter ; meisje.
dolhuis, gekkenhuis.
dollecg, geheel leeg.
dolos, beentje dat bij de waarzeggerij gebruik wordt.
dolosgooier, tovenaardokter.
donga, sloot door de spoeling van regenwater ontstaan.
doodl(e)uters, doodluiters, onschuldig, onnoozel, alsof men van niets weet.
dooierig, lusteloos, apathisch, traag.
dophou, in 't oog houden.
doring, doorn. **Hij is 'n doring**, hij is een opperbste kerel, hij is iemand die veel kan.
dorsland, woestijn.
dotjie, muts, lage hoed.
draadwerk, draadwerk ; onzin. **Hij is vol draadwerk**, hij is een lastig mensch.
drag, last, vracht ; dracht.
dronk, dronken. **Dit slaan my dronk**, daar begrijp ik niets van.
dros, deserteeren.
droster, landlooper.
drywer, koetsier, chauffeur ; dweper.
dusketyd : om —, omstreeks dezen tijd.
dwarstrekker, dwarsdrijver.

E.

eggo, echo.
elmboog, elleboog. **Hy lig sy elmboog**, hij drinkt.
end-uit, tot op het einde.
ent, end, einde, afstand.
erdapot, aarden pot.
ertappel, aartappel, aardappel.
evangelis, inboorling-geestelijke.
ewewig, evenwicht.

F.

feil, dweilen.
ferweel, fluweel.
fisant, fazant.
flerrie, slons.
flous, bedriegen.
flus, zoojuist (verleden), kort geleden.
flussies, spoedig (toekomst).
frok, vest, kiel.
fuik, (val)strik.

G.

galsterig, ranzig.
gaans en gaar nie, heelemaal niet.
garing, gare, garen.
gars, gerst.
gasie, gage, wedde.
gat : hy is hoog met die gat, hij is dronken.
gawerig, lekker.
gedamaseerd, gespierd, sterk gebouwd.
geil, (te) weelderig.
geitjie, geitje ; hagedis ; wijfjes vos.
gek (— na iets), tuk op iets.
gelling, gallon, gallon (Engelsche maat).
gemmer, gember.
genant, naamgenoot.
gerf, schoof, bundel.
gesels, gezellig praten, babbelen (in gezelschap).
gespe(r), gesp.
gesteur(d), gestoor(d), gestoord, verstoord.

gesteweld, gelaarsd.
geval, bevallen, behagen.
gevreet, bakkes, smoel.
gewel, gevel.
gewerskaf, zenuwachtige drukte, beweging.
ghoeroe, reus ; hooggeplaatst persoon.
giek, sjees.
glattendal, heelemaal.
glo, (ww.) gelooven ; (bijw.) schijnbaar, blijkbaar.
goël, **gogel**, goochelen.
goiensak, **goingsak**, zak uit een bepaalde stof.
gort : Nou is die gort gaar, nu zijn de poppen aan 't dansen.
gort, **gord**, gordel, riem.
gramadoelas, berg en dal.
gril (subst.) gril ; huivering ; (ww.) rillen, huiveren.
grip, voor, sloot, gracht.
gunter, ginder.

H.

haar, haar (i.a.b.) ; rechter (hand). — **om**, rechtsom ; — **voor**, rechtsvoor.
hakskeen, hiel.
hang, (subst.) hangend gedeelte ; (ww.) hangen.
harlaboerla, lawaai.
harpuis, **arpuis**, hars.
harslag, hart, lever en long van een geslacht dier.
harspan, hersenpan.
hart(c)bees, antilope.
hart(e)beeshuisie, strooien hutje.
hartlam, lieveling.
harwar, kibbelen, twisten.
hawerklap : om die —, ieder oogenblik.
hekel, hekelen ; laken.
hettetè, **hittetè**, bijna.
heuningkwas : die — gebruik, vleien.
hings, hengst.

hoeka, toeka : van — se tijd, sedert onheuglijke tijden ; lang geleden.
 hoekom, waarom, hoe komt het dat.
 hoenderkop : hy is hoenderkop, hij is dronken.
 Horak : wat sê Horak ?, wat is het nieuws.
 horing, hoorn, horen.
 horrelpijp, horenpijp (oud blaasinstrument).
 horries, dronkemanswaanzen.
 hot, linker (hand) ; — om, linksom ; — voor, linksvoor.
 hotagter, warm ; moeilijk. Dit hotagter kry, het zeer zwaar hebben.
 Hotnot, Hottentot.

I.

impi(e), Kafferleger.
 indaba, inboorlingenraad.
 indoena, inboorling-raadslid.
 inkennig, eenkennig, schuw.

J.

ja(a)psnoet, betwierter, wijsneus.
 jaart, yard, yard.
 jakkals, jakhals. In Zuid-Afrika speelt de jakhals dezelfde rol als bij ons de vos : Hy is 'n jakkals (= een sluwe vos) ; jakkals prys sy eie stert ; die jakkals preek die passie ; die druiwe is suur, sê jakkals.
 jakkalsdraai, voorwendsel, slimme streek.
 jakkalsstreek, sluwheid, sluwe streek.
 jammerhartig, medelijdend.
 janfiskaal, wurger, klauwier.
 janfrederik, Kaapsch roodborstje.
 jeens, jegens.
 jekker(t), jasje.
 jellie, gelei.
 jil, schertsen, spotten, in 't ootje nemen.
 josie, duivel, droes, drommel.
 jukskei, Hy is 'n orige jukskei, hij is het vijfde wiel aan den wagon.

K.

kaaiman, soort hagedis.
 kaatjiekkelbek, babbelkous.
 kabaai, kamerjas, nachthemd.
 kaboedel, rommelzoo.
 kaf, kaf ; onzin. Hy praat kaf, hij raaskalt.
 'kafloop, te boven komen.
 kafpraatjies, onzin.
 kaiings, (reuzel)kanen.
 kakkerlak, nietswaardig persoon.
 kalkoen : hy is nie onder 'n kalkoen uitgeboreni nie, hij is niet zoo dom als je denkt.
 kamas, beenlap.
 kamma, kammalies, kammetjies, kamta, kamtig, kamtag, kastig, kastag, kamkastig, kwansuis.
 kapel, soort slang.
 kapok, kapok ; sneeuw.
 karba, mandeflesch.
 karkatjie, zeertje aan het oog.
 karos, diërenhuidenkleed.
 karring, (subst.) karn ; (ww.) karnen.
 karringmelk, karnemelk.
 kaskenade, grap, dolle streek ; drukte.
 kastaiing, kastanje (boom).
 katel, ledikant zonder hemel.
 kats, karwats.
 katswink, kortstondig bewusteloos, gevoelloos.
 keb, huurrijtuig.
 Kees : dis klaar met Kees, hij is dood.
 keil, hooge hoed.
 kekkelbek, babbelen.
 ken, kin, kin.
 kersvashou : hij kan nie kersvashou by..., hij is verreweg de mindere van.
 kès, dikke melk.
 kidleer, geitenleer.
 kielie, kittelen ; jeuken.
 kielierig, kittelloorig, lichtgeraakt.
 kierang, kurang, tjierang, tjurang, oneerlijk, gemeen (bij 't spel).

kierie, wandelstok.
kiet(s), quitte.
kisklere, beste kleeren.
klapper, kokosnoot.
klip (-pe, -pers), rots, steen. **Ek sal jou 'n klip in die pad rol**, ik zal je een wederdienst bewijzen. **Stadig oor die klippers**, langzaam maar zeker.
klits, klutsen (van eieren).
klomp, groep, troep, massa.
klong, **klonkie**, **kleinjong**, kleurlingjong-getje.
knelter, **kniehalter**, kniepooten. kniehals-steren.
knopkierie, knuppel, knots.
koedoe, soort antilope.
koenskap, **poenskap**, vee zonder horens.
koggel, nabootsen, naäpen; plagen.
koggelmander, **koggelmannetjie**, kleine hagedis.
kol, vlek, stip; roos (doel); vlam, gloed.
kolskoot, schot in de roos.
komers, (wollen) deken.
kombuis, keuken.
kontrei, streek.
kooi, bed.
koperkapël, cobra.
koppent, hoofdeinde (van een bed).
koppie, kopje; heuvel(top).
kopsku, afkeerig.
kordaatstuk, vermetele daad.
koring, koren.
korrel neem, mikken.
korrelkonfijt, druivenkonfituur.
korrelkop, twistziek, koppig mensch.
korsie, kruimel. **Korsies**, humor.
korswel, schertsen, spotten.
korswil, kortswijl.
kortkom, gebrek krijgen (aan).
kots, braken.
koudlei, afkoelen (een paard); verschalen, bedriegen.
koutjie, tabakspruim; kooi.
kraal, kraal, parel; hok, perk; inboorlingendorp.

krabbetjie, **krawwetjie**, oorring.
kraffie, karaf.
krat, kist uit latwerk gemaakt.
kremetartboom, apenbroodboom.
krieseltjie, **grieseltjie**, een zeer klein beetje.
kruisbande, bretels.
kuier, een visite maken; logeeren.
kurper, karper.
kusting, hypotheek; schuldbekentenis; kontrakt.
kwagga, zebra; soort wilde ezel.

L.

laer, legerplaats.
laksman, beul; klauwier (vogel).
lanfer, (rouw)floers.
laning, breede straat.
lantëring, lantaarn.
lappiesmous, voddenraper.
latei, bovendrempel.
lawaaewater, brandewijn.
lê, **leg**, leggen; liggen.
leeglêer, **leeglooper**, leeglooper.
lekker, aardig.
lekkerlyf: hy is **lekkerlyf**, hij is dronken.
lemmetjie, soort citroen.
lemoen, **lamoen**, oranjeappel, sinaasappel.
lemoensop: daar is **baie suur lemoensop onder**, hij is niet heelemaal te vertrouwen.
lensie, linze.
lepel in die dak **steek**, ophouden, den moed opgeven.
lêplek, leger (van een dier); veeloods.
lid (**lede**), lid (van een vereeniging).
liddoring, likdoorn.
lieplapper, luitaard, landlooper.
likkewaan, leguaan, kamhagedis.
lit (**litte**), lid (van het lichaam).
loesing, afranseling, een pak slaag.
lokkertjie, medaillon.
lol, zaniken; snateren.
lolpot, vervelende kerel.

loseer, logeeren.
 losies, logies, verblijf.
 lostorring, lostornen.
 luislang, python (reuzenslang).
 luukse, luxe, luxe.
 lyfjong, lijfknecht.

M.

maat (-s, -ers), kameraad. Sy maters is dood, hij is onovertroffen.
 makaar : agtermakaa, voortreffelijk ; an makaa, slaags ; deurmakaa, verbijsterd, zinneloos.
 makeer, schelen, mankeeren.
 makou, muskuseend.
 makrol, bitterkoekje, amandelkoekje.
 mal na, tuk op.
 malhuis, gekkenhuis.
 malmokkie, marmotjie, marmotje.
 maljan : hy is maljan onder die hoenders, hij is de enige manspersoon onder dames.
 maltrap, dolhoofd, dolleman.
 malva, geranium.
 manel, gekleede jas.
 masena, maizena.
 mebos, gedroogde abrikozen.
 meidjie, kleurlingmeisje.
 meisie, dienstmeisje.
 meskie, niettemin.
 mielie(s), maïs.
 miesies, mistress.
 miet (-e), mied (-e, -ens), mijt.
 mis, mis ; mist ; mest.
 misgis (hom —), (zich) vergissen.
 mishoring, sirene, msthoren, -signaal.
 moeg, moe, vermoeid.
 moenie, gij moet niet : omschrijving voor den negatieven imperatief.
 moet, moot, indruk, stempel, kenteeken, schram.
 mondering, uitrusting.
 moontlik, mooglik, mogelijk.
 moot, stuk, snee, schijf.
 morsaf, gebroken.

mos, (subst.) 1. mos, 2. schimmel .
 (voegw.) inderdaad, immers, hoewel.
 mossie, musch.
 muistand, melktand.
 murasie, oude muren, ruïnen.
 murg, margpompoen.

N.

naasagter, de laatste op één na.
 naasvoor, de eerste op één na.
 naelskra(a)p, op het kantje af, ternauwernood.
 Nagmaal, (het laatste) Avondmaal.
 nakend, naak, naakt.
 nartjie, mandarijntje.
 nes, (subst.) nest ; (voegw.) net als, zooals.
 nesskop, een nest bouwen ; zich vestigen.
 net nou (maar), heel gauw ; 't is te vreezen dat.
 neul, (subst.) brompot, lastige kerel ; (ww.) lastig vallen, zaniken, morren.
 neut, noot (vrucht).
 nippel, tepel, uier, speen.
 nooi, nôi (-ens), nonna, nonnie, jong meisje ; eerbiedige titel voor blanke dames ; lieveling.
 nooi, uitnoodigen.
 noor(d)kaper, walvisch.
 noors, nors, norsch.
 noustrop : hy trek noustrop, hij heeft het moeilijk.
 nugter weet, de hemel weet.
 nuus, nieuws
 nuut, nieuw ; recent.

O.

oemhkonto, speer der inboorlingen.
 oes, (subst.) oogst ; (ww.) oogsten.
 ogiesdraad, netwerk-draad.
 olie(w)enhout, olifhout.
 omgee : — is hond se kind, het kan me niet schelen.
 omsons, te vergeefs.

ontwil : om my — : om mijnentwille.
 oond, oven.
 oop, ope, open.
 oor; (subst.) oor; (prep.) over, om reden van.
 oorlam(s), sluw, slim, geslepen, bij de hand.
 oorlosie, horlosie, horloge.
 oorwaks, oorveeg, klap.
 opdraand, (adj. ook opdraans) ophel-
 lend, mogelijk; (subst.) helling naar
 boven.
 opsaal, zadelen.
 opstal, huis en erf.
 oral(s), overal.
 orent, overeind, rechtop.
 orig, overig.
 orrel, orgel. Orrelstrijk, naar wensch.
 otjie, varken.
 oulap, muntstuk.
 ourebie, soort antilope.
 ousanna, vuursteengeweer.
 outa, volwassen kleurling.

P.

paaiboelie, boeman.
 paalement, afbetaling.
 pad : hy is uit die pad uit, hij is uit-
 gelaten. Padgee, uit den weg gaan.
 Padlangs hou, geen omwegen maken.
 padda, pad, kikvorsch.
 palaber, palawer, bespreking; konferen-
 tie.
 paljas, toovermiddel.
 pamperlang, vleien, flikflooiën.
 pampoën, pompoen.
 pampoenkop, domkop.
 papnat, doornat.
 pappellekoors, voorgewende ziekte.
 paskewil, zenuwachtige drukte.
 pasoppens : in sy — bly, op zijn hoede
 zijn.
 peits, zweep.
 penkop, slungel.
 perd, paard. Die perd is al doodgery, dat

is een afgezaagd onderwerp.
 perdgerus, doodgerust.
 pers, (adj.) paars.
 perske, peer.
 piekel, met moeite dragen.
 pier, bedriegen.
 piesang, banaan.
 piets, zweepen.
 pikkenien, kleine Kafferjongen.
 pikkewyn, penguin.
 pitso, Kaffervergadering.
 plaas, plaats, boerderij.
 platjie, schelm. rakker.
 pieks, in plaats van.
 pluïens, pluïings, lompen, voddën.
 pluishoed, pluiskiel, zijden (hooge) hoed.
 poenskop, koenskop, vee zonder horens.
 pohaaï, bohaai, rumoer, herrie, geraas.
 poliets, sluw.
 pomp, met de ellebogen, den kop of de
 horens stooten.
 pondok, (strooien) negerhut.
 portfisiedeur, schuifdeur, vleugeldeur.
 prinjeel, prieel, prieel.
 puntene(u)rig, lichtgeraakt, kieskeurig.
 puts, kan, inmaakblikje, emmer.
 pyl : jy kan daar nie pyl op trek nie, men
 kan er niet op aan.
 R.
 rabbedoe, robbedoe, zorgeloos mensch .
 robbedoes.
 rak, rek, ruif.
 ramkie, snaarinstrument der inboorlingen.
 rapat, vlug, vaardig, handig.
 rappelkops, duizelig.
 rats, vlug, lenig, kwiek.
 reel, reil, spoorstaaf.
 reën, reent, (subst.) regen; (ww.) rege-
 nen.
 reënerig, regenachtig.
 reisies, resies, wedrennen.
 renons, afkeer, tegenzin.
 renoster, neushoornier.

rêrig, reg-reg, regtig, werkelyk, waar-
 achtig.
reun, ruïn, gesneden dier.
ribbok, reebok, reebok.
riem : die rieme **neersit**, op den loop
 gaan. **Sy rieme styfloop**, in moeilijk-
 heden gereken.
riffel, kant. rib. kam. richel.
rissie(s), Spaansche peper.
ritsig, bronsig.
roef, dekhuis.
rondabel, rondawel, ronde hut.
rong, spaak, sport (van een ladder).
Rooinek, spotnaam voor een Engelsch-
 man.
rugstring, ruggemerg.
rukkie ('n —), een poosje, een oogenblik.
runnik, hinniken.

S.

saans, 's avonds.
sabander, vlieden, wegloopen.
saf, sag, zacht, teer.
sambalbroek, wijde broek.
sambok, zweep, karwats.
sambreel, zonnescherm, regenscherm.
sampioen, eetbare paddenstoel.
seekoei, nijlpaard.
seekoe(i)gat, diep hol in een rivierbed.
seevark, bruinvisch.
sening, pees, spier.
sens, seis, zeis.
seroet, sigaar.
s(j)ieling, shilling.
siks : **by my — !**, op mijn woord !
sis, (subst.) sits ; (ww.) 1. sitsen, 2. sis-
 sen.
sit, zitten ; zetten (ook : **set**).
skaapsteker, soort slang.
skaars, nauwelijks.
skaflik, matig, draaglijk ; eerlijk.
skelmpies, skelm-skelm, schelmachtig ;
 steelsgewijze, heimelijk.
skender, skinder, (be)lasteren.

skêr, schaar.
skietperd, jachtpaard.
skiettog, jachttocht.
skoonveld, weg, uit het gezicht.
skoor, (ver)storen, moeilijkheden uitlok-
 ken.
skoppelmaai(er), skoppermaai(er),
 schommel.
skuld, (subst.) schuld ; (ww.) schuldig
 zijn.
slagyster, klem.
slameier, Maleier.
slegtigheid, zorgeloosheid.
slippertjie : 'n — **maak**, er in 't geniep
 van door gaan.
sluk, slikken, zwelgen.
slukkie, slokje.
smoelpleen, gladschaaf.
smoor : **dit — kry**, het zeer moeilik krij-
 gen.
smous, (subst.) jood, venter ; (ww.)
 ruilen.
snaar : **met — en stramboel** : te voet, op
 de been.
soebat, smeeken, vragen ; pleiten.
soel, donkerkleurig.
soetwater, versch water.
soggens, 's ochtends.
sommer, somaar, zoo juist, met één oog-
 opslag.
sommerso, in zeker opzicht, tot op ze-
 kere hoogte.
**son-onder, sonsondergang, zonsonder-
 gang**.
son-op, sonsopgang, zonsopgang.
sooibrand, zuur (in de maag).
soos, soas, zoals.
sopie, dronk, teug (vooral van sterken
 drank).
sosys, worst, saucijs.
spandabel, verkwister.
spandeer, verkwisten.
spa(a)nspek, watermeloen.
spens, dispens, provisiekamer, -kast.
spioen, (subst.) spion ; (ww.) (be)spion-
 neeren.

spoe(g), spu(ug), spuwen.
 spog, pochen, bluffen.
 spoor : in die — trap, goed oppassen. Uit die — trap, een fout begaan.
 spring : iemand onderdeur spring, iemand oppen.
 spruit, spruit ; zijrivier.
 staanplek, staanspoor : van die — af, van het begin af.
 standertjie, stelletje.
 stawel, stapel, stapel.
 steek, steken. Een dop steek, naar binnen slaan. Iemand in die pad steek, drijven. Iemand lossteek, slaan.
 steggie, stekkie, stek, loot.
 stewel, laars.
 stoets, stomp, bot ; dom.
 stokflou, geheel uitgeput.
 stokkies draai, zonder reden heimelijk uit de school blijven.
 stoksielalleen, moederzielalleen.
 straks, strakkies, spoedig ; kort geleden ; allicht mogelijk.
 stroois, strooihuis, struis, (strooien) hut.
 struis, struif, omelette, eierstruif.
 stuitig, uitgelaten vroolijk.
 sugslot, sloot voor waterafvoer.
 swaap, gek, domkop.
 swierbol, losbol.

T.

tak : hy is hoog in die takke, hij is dronken.
 talie : rondom — draai, in het rond draaien.
 tamaai, zeer groot.
 tamatie, tomaat.
 tameletjie, toffee.
 tannie, tante, tante.
 tarentaal, paarlhoen.
 tassal, ingemaakt vleesch.
 teen, tegen.
 tert, taart.
 tiekie, driepenningstuk.

tier, tijger.
 tiet, tepel, uier, speen.
 tingerig, tener.
 tjalie, sjaal.
 tjab, stempel(en).
 tjellis, cellis, cellist.
 tjello, cello, cello.
 tjoekie, gevangenis.
 tjommel, morren, grommen.
 toeding, toering, strooien hoed met breede randen, gedragen door de Maleiers.
 toeka hoeka : van — se tyd, sedert onheuglijke tijden, lang geleden.
 toekamp, omheinen.
 toe-oog, oogluikend.
 toiens, toings, flarden, lompen, vodden.
 tollie, jonge os.
 tonnel, tunnel.
 toor, tower, tooveren.
 toos, toast.
 toring, toren.
 torring, scheuren, rijten ; lostornen.
 tou : hy het oor die tou getrap, hij is dronken. Tou opgooi. den moed opgeven. Die voortou neem, de leiding nemen.
 touwys, geoefend, geschoold, ingewijd.
 traak : dit traak my nie, dat deert mij niet.
 trapbalie, wijnpers.
 trapsoetjies, trapsuutjies, kameleon.
 trassie, transie, hermafrodiet.
 trawal, moeilijkheid, zwaar werk.
 trok, vrachtwagen.
 tromp-op, plotseling, opeens. Iemand tromp-op ja, iemand vast tegen (het geweer) aanjagen.
 tronk, gevangenis.
 tuis(te), thuis.
 twak, tabak. Jou twak is nat, daartoe zijt gij niet (meer) in staat.
 tydsaam, traag, op zijn gemak.

U.

uitbaken, afbakenen.
uitwiks, een pak slaag geven.

V.

vandag : hy is nie vandag sy kind nie,
hij is niet van gisteren.
vandiesie, vendusie, verkoop.
varing, varen.
vark : hy gooi net die vark, hij schiet
met spek.
varswater, zoet water.
vastrap, alle krachten inspannen.
vat : laat —, vertrekken, zich uit de voe-
ten maken.
velling, velg, rand.
vererg, boos maken.
verfoes, bederven.
verlaas, voor de laatste maal.
vermaak : ek is nie Vermaak sy kind nie,
ik laat me niet vermaken.
vermeer, vomeer, braken.
verseg, weigeren.
vervas, zeker (lijk).
vingeralleen, geheel alleen.
virgek hou, voor den gek houden.
vlak water, ondiep water.
vlei, vallei, vallei, dal : moeras.
vlek : vis —, opensnijden.
volstruis, struisvogel. Ek is 'n volstruis,
waar ek kom daar is ek tuis, ik ben
met alles tevreden.
vrot, verrotten.
vrotsig, onbeduidend, nutteloos.
vrugteboord, boomgaard.
vul (-le, -lens), veulen.
vuur(h)erd, vuurhaard.

vuurmaakplek, haard : bevatting (svermo-
gen), bekwaamheid, bevoegdheid.
Dis bo my vuurmaakplek, daar kan
ik niet bij, dat gaat mijn verstand te
boven.

W.

wa (-ens), wagen. So oud as die waen-
pad, ouderwetsch, vroegrijp.
waarmaak, bevestigen, bewijzen.
waatlemoen, waterlemoen, wartlemoen,
suikermeloen.
wag-'n-bietjieboom, mimosa.
waks, schoensmeer.
wans : uit die — uit, gek ; opeens.
weens, wegens.
wellig, misschien.
welsand, wilsand, drijfzand.
wen, win, winnen.
werskaf, drukte maken.
weste : buite — : onbewust.
wind-af, vóór den wind.
wind-op, tegen den wind.
windskeef, zeer scheef.
witmens, ieder blanke.
witvoetjie seek, flikflooiën.
wrintig, wrintlik, w(e)rentig, inderdaad,
waarachtig.
wurgsiekte, kroep.
wijs(t)er, wijzer.

Y.

yster, ijzer.
ysterklou, klou : — in die grond slaan.
hard loopen.
ysterperd, fiets.
ystervark, stekelvarken.

135*

43

lll